

A KÖZMŰVELŐDÉS FELADATAI ÉS MAI PROBLÉMÁI
AZ ÉRTÉKREND FORMÁLÁSÁBAN

Előadásomban sem kultúra-meghatározással, sem axiológiai fejtegetéssel nem foglalkozom. Ennek két oka van, egyrészt ezt már a nyári egyetem korábbi előadói bizonyára megtették, másrészt, mert én e tudományterületeknek nem vagyok teoretikusa. A közművelődésben gyakorló népművelőként dolgozom, elsősorban az foglalkoztat, hogy munkánk eredményeként változik-e az emberek élete, Vörösmarty szóhasználatával, megy-e a közművelődés által a világ előbbre, megérti-e az ember korát, annak társadalmi viszonyait, tudatosan éli-e életét, felhasználja-e az adott lehetőségeket?

Bármennyire a közművelődési gyakorlatra kívánom vonatkoztatni mondanivalómat elkerülhetetlen az, hogy ne utaljak az értékelmélet, s az ezzel kapcsolatos szakirodalom egy-egy fontos megállapítására. Figyelembe kell vennünk, hogy nem a platon-i örök ideák, vagy a hegeli abszolút eszmék és a gyarló földi élet ellentéte a világ. Nincsenek abszolút értékek, amelyeket el kell sajátítani az emberekkel. Világosan fel kell ismernünk, hogy az emberek élik mindennapi életüket, dolgoznak, táplálkoznak, laknak, ruházkodnak, szeretnek, örülnek, ez az objektív valóság, és ez lehet a kiindulási alapja a közművelődésnek is, ehhez kell kötődnie, és a sokszínű élet által felvetett ezernyi kérdésben segíteni kell eligazodni, egy-egy impulzust adni ezekhez, hogy tartalmasabb legyen az a néhány évtized, amit az ember megél, kevesebb legyen a szorongás, a bizonytalanság, hogy mindenki világosan lássa helyét,

szerepét, fontosságát és elmondhassa: "Éltem én is Árkádiában". A közművelődés tege emberségesebbé az életet. Ha valaki zenében, táncban, vagy éppen egy darab fa megfaragásával tudja önmagát legjobban kifejezni, akkor legyen arra módja. Ha valaki a csillagos ég rejtelseinek fürkészésében vagy repülőmodellek készítésében leli örömét, akkor azt tege lehetővé a közművelődés.

A materialista filozófia szerint a világ olyan, amilyen, bár mi másmilyennek szeretnénk látni. De a világ objektív valóság és nem hajlandó nekünk tetszové válni csak úgy magától. Ennek alapján két következtetésre lehet jutni. Az egyik a csalódás, az elfordulás, az agnoszticizmus; a másik - s ez a helyes - tanulmányozni ezt a világot, megismerni természetét, a változás mechanizmusát, és olyan helyzeteket, feltételeket teremteni, amelyben a kívánt változás bekövetkezhet. Természetesen követelmény a tudományos elemzés, és a cselekvés nagyfokú tervszerűsége, változás csak ezen az úton várható. A közművelődés gyakorlata bizony erről gyakran megfélekedzik, sokszor csak óhajokkal szeretne eredményeket elérni.

A közművelődés ezen belül az általam inkább ismert művelődési otthoni tevékenység a lakosság kis hányadával áll olyan szoros kapcsolatban, amely maradandó hatást volna képes elérni az ismeretekben, a magatartásban, a tettekben. A Fukász György által korábban végzett szabadidős kutatások szerint a művelődési otthonba-járás a tevékenységek között csak a 25. helyen szerepel, s a megkérdezetteknek mindössze 0,2 %-a említi egyáltalán a művelődésnek ezt a lehetőségét. Ez a tény azt bizonyítja, hogy a közművelődési munkánk hatásfoka ma még igen alacsony.

A közművelődési intézmények, köztük a művelődési otthonok tevékenysége gyakran nem azokra a rétegekre terjed ki, amelyek körében a legindokoltabb lenne a gondolkodást, a magatartást eredményesen formáló nevelőmunka. Nagy gondunk az is, hogy ifjúsági közösségeink többnyire a munkahelyek és az iskolák legigényesebb, legaktívabb fiataljaiból állnak, s nem hatnak kel-

lően az ifjúság egészére, a közművelődés hatóköre az ifjúság körében sem megnyugtató.

Hátrányos helyzetben van a kis települések lakossága, a kedvezőtlen körülmények között élő fiatal, a gyakran munkahe-lyet változtató segéd munkás, a bejáró dolgozó, akik szinte alig kerülnek kapcsolatba a művelődéssel. Ez is hozzájárulhat ahhoz, hogy helyenként társadalmi rendszerünk szellemétől idegen, nem kívánatos magatartásformák erősödnek és terjednek. Ifjúságunk számára mi az eszmény? Kiért lelkesedik? Mi a titka a Beatrice, az EDDA, a Hobo Blues Band és hasonló könnyűzenei együttesek nagy népszerűségének? Mit tekint az ifjúság értéknek? Ezek a kérdőjelek közművelődésünk problémáit, megoldásra váró feladatait jelzik.

Az érték felismerése, elismerése többnyire nem spekulatív, nem intuitív módon történik, nem elvont gondolkodási művelet eredménye, hanem tapasztalati úton terjed. Ezért a közművelődésnek eszményeket, értékeket kell felmutatni, olyan helyzeteket kell teremteni, amelyek során az emberek találkozhatnak az értékkel, meggyőződhetnek arról, hogy az számukra is érték, mert szubjektumtól független, általános, abszolút örök érték csak a vallásos ideológiában ismert.

Az érték és a közművelődés terjesztési gyakorlatában sok még a bizonytalanság. Le lehet-e egyszerűsíteni az értéket csak a hasznosra, a praktikusra? A közművelődés termelési ismereteket nyújtson elsősorban? Korábban egy plakáton azt lehetett olvasni: "Baleset ellen védekezz! Mert baleset miatti hiányzásokkal hátráltatod az eredményes tervteljesítést." Ez így nyilvánvalóan embertelen, hiszen nem az ember van a termelésért, hanem termelünk, hogy jobban, emberibb módon éljünk, boldogabbak legyünk.

Igaz, hogy ez a tartalmasabb élet csak sok erőfeszítéssel, az anyagi javak bőségével és nem vágyakozással érhető el,

de a mi értékrendünkben mégis kellő arányt kell kialakítani az anyagi javak és az egyéb értékek között.

Olyan értékekre gondolunk, mint amilyeneket Hankiss Elemér sorol fel "Társadalmi értékek, társadalmi magatartás" című tanulmányában. Ilyenek a siker, a megbecsülés, a hivatásnak érzett munka, az emberi méltóság, a függetlenség, a döntésekben való részvétel, a vonzó célok kitűzésének és elérésének lehetősége, a barátság, az emberi együttlét, a közösséghez tartozás tudata, a társadalmi igazságosság, embertársaink civilizált és etikus viselkedése.

A közművelődésnek közvetve van hatása mind az anyagi, mind a szociális, mind a fogyasztási, és a kommunális értékek fejlődésére, de sokkal közvetlenebbül jelentkező feladatok a Hankiss Elemér által felsorolt társas- illetve személyiségértékek gyarapításában van.

Az egyes ember, a csoport, az osztály és az egész társadalom kialakít egy értékrendet. Ez orientálja az emberek magatartását, életcéljainak kitűzését, életvitelét. Ennek rendkívül széles a skálája. Igen fontos, hogy az egyén képes legyen eligazodni, a számára legjobb megoldást megtalálni.

Az értékek nem homogének. Jelen vannak még jelentős számban a burzsoá értékek is, ilyenek az egoizmus, a protekcionizmus, a kapzsiság. A közművelődésnek segíteni kell az értékek közötti eligazodásban, elsősorban a gyakorlati cselekedtetés útján. Felmerül a kérdés, hogy érvekkel nem segíthető-e a válogatás? A válasz az, hogy de igen. Az ember képes elvont fogalmakkal gondolati műveleteket végezni és végeztetni. A szóbeli meggyőzést nem szabad teljesen lebecsülni, mert akkor azt ismernénk el, hogy az ember képtelen a fogalom, az ítélet, a következtetés segítségével a megismerésre. A tapasztalati és a logikai megismerés megfelelő arányát, összefüggését, kölcsönhatását szeretném hangoztatni.

A közelmúlt divatja volt az úgynevezett "direkt népnevelés", a direkt agitáció, a kultúra eszközeivel. Sok naivitás fellelhető ezek elemzése során. Például a Szabad Nép c. napilap közli 1951-ben, hogy egy dunántúli faluban a Pécsi Nemzeti Színház bemutatta a "Mélyszántás" című drámát, s ennek hatására pár nap alatt az egész falú népe belépett a termelőszövetkezetbe. Az ilyen híreken ma már méltán mosolygunk, de az sem jó, hogy ritkán vesszük fel a vita fonálát, lebecsüljük a felvilágosító, a meggyőző szó erejét.

Lenin ezekre a veszélyekre figyelmeztetett bennünket a következő szavaival: "Ha a kommunizmus tanulmányozása csak abban állna, hogy az ember elsajátítja azt, ami a kommunista művekben, könyvekben, brossurákban van kifejtve, akkor túl könnyen megeshetnék, hogy kommunista betűragókat, vagy szájhősöket kapnánk, ez pedig lépten-nyomon ártana nekünk és kárunkra lenne. Munka nélkül, harc nélkül fabatkát sem ér a kommunizmusnak a brossurákból bemagolt ismerete. Még veszedelmesebb volna, ha csupán a kommunista jelszavakat kezdenénk elsajátítani."

Mіндеzek alapján megállapíthatjuk tehát, hogy a közművelődés, a nevelés elsősorban a gyakorlati cselekvés útján valósulhat meg, de emellett persze a cselekvés során szerzett tapasztalatok elméleti feldolgozása sem maradhat el. Filozófiai tanulmányainkból tudjuk, hogy a megismerésnek sem az empirikus, sem a logikai szakaszát nem lehet abszolutizálni.

Megyénk egyik városában találkoztam néhány évvel ezelőtt egy ilyen szélsőséggel. "Egyéni és közösségi tudatformálás" címmel minden üzemben, intézményben előadást tartottak. Egyet meghallgattam. Tsz-tagok előtt egy jogász folytatta a végtelennek tűnő, érdektelen fejtegetését, és azzal fejezte be: "felkérem tisztelt hallgatóimat, vetkőzzék le polgári és kispolgári tudatmaradványaikat, és váljanak szocialista emberré!" Elképzelhető az előadás által elért hatás, külön magyarázatot úgy hiszem nem igényel.

Mindebből az is kitűnik, hogy bár mi bíráljuk a különböző vallások tanításait, a transzcendens nézeteket, a dogmákat, a kinyilatkoztatásokat, mégis hajlandók vagyunk néha magunk is hasonlókat kreálni.

Nagy tömegeket szeretnénk nemes érzések, törekvések alapján mozgásba hozni, de ez ma igen nehéz. Volt idő, amikor a történelemben alantas indulatok milliőkat fanatizáltak, de ez embertelen volt, ezt elutasítjuk, módszereiből, eszközeiből nem kérünk.

A régi, letűnt világ lerombolásáért, egy újjá álmódott, szabad, szép emberi társadalomért szintén nagy tömegek harcoltak. Ez a nagy társadalmi változás korábban soha nem látott aktivitást eredményezett. A változások nyomán egészen más viszonyok léptek életbe. A változások lendülete fokozatosan csökkent, mi mégis abban reménykedünk, hogy ez a lendület örök, ma is megvan. Ha egy folyónak nagy az esése, határozott a medre, akkor viszonylag gyorsan, egy irányban hömpölyög, zúdul a víz. Ha azonban nyugalmasabb, sik terepre ér, a mozgás megmarad ugyan, de ez már kényelmes mozgás lesz. A rohanás lelassul, sok kis áramlás keletkezik, amelynek során újfajta, addig rejtett jelenségek figyelhetők meg. Mi ma ezeket a kis mikromozgásokat gyakran elhanyagoljuk, mert azt hisszük, még mindig a nagy sodrások időszakában járunk. Az új jelenségeket, ha észleljük is, nem vonjuk le azokból a megfelelő következtetéseket.

Egy új társadalom épül ma hazánkban. A régi közösségi formák csaknem teljesen megszűntek. Régen a különböző szakegyletek, az iparos kör, a leány- és legényegylet, a dalárda, a falusi olvasókör mind-mind hatott tagjaira. Ezek megszűntek.

A családi, rokonsági kötelékek sem a régiek. Lakótelepeink többnyire csak szállások, de kevésbé otthonok. Gazdag szociális értéket teremtünk, de elveszítjük a személyiséget, a társadalmi morálból, a jó közérzetből, az otthonosság érzésé-

ből kevés marad. Pedig ez volna az otthon, a haza varázsa, az édes haza, amelyet szeretni is lehet, ha néha csúnyácska is itt-ott. Tenni kellene érte, hogy nagy legyen, híres legyen, szép legyen. Ezeket az értékeket nem lehet sem a régi, sem az új mértékrendszerrel kifejezni, nem lehet megmérni, de ha fogy, akkor hiányérzetünk támad.

Tudom, a siránkozás a gyenge, tehetetlen emberek jellemzője, a mi társadalmunk a tevékeny embereket igényli. Sokan szólnak erről, ez ma világjelenség. Erick From, nyugatnémet professzor egyenesen az ipari társadalmak halálát jósolja. Így beszél erről: "Egy társadalom nem létezhet boldogság és szeretet nélkül. Ugy vélem, az ember nem élhet öröm és szeretet nélkül. Természetesen fiziológiailag nem pusztul el, ha nincs körülötte öröm és szeretet. Ez nem lehet a halálnak olyan oka, amelyet jóváhagyna az orvos. Mégis úgy hiszem, ha mélyebben nézzük, az emberek vitalitása a boldogság és szeretet hiányában úgy legyengül, hogy a többségnél halálhoz vezet. Ugy hiszem, létezik az unalomnak és az érdektelenségnek egy olyan foka, mikor az unalom oly nagy és olyan elviselhetetlenné válhat, hogy az egész civilizáció fantasztikus öngyilkossága egy atomháborúban nem lenne meglepetés." Ez nyilván nem a mi meggyőződésünk, de jó, ha veszélyhelyzetre is gondolunk, akkor is, ha mi elsősorban a küzdelmet vállaljuk, s hiszünk a humanizmus erejében, győzelmében.

Szerintünk az ember az értékkel nem passzív viszonyban van, nem csupán felismeri, kiválasztja, felhasználja, hanem teremti is, formálja és fejleszti. Az, hogy ezt milyen szinten teszi, függ a társadalmi helyzettől, kortól és sok egyéb körülménytől. Mi arra törekszünk, hogy az egyén ismerje fel a társadalom számára mi az érték, és azzal azonosuljon. Tendenciájában a nemes, a humánus érték iránti igény fejlődjék, az alantas, a rossz szoruljon háttérbe. Az természetesen hiú ábránd lenne, ha azt hinnénk, hogy ez abszolút módon megvalósul, hiszen rossz nélkül nincs jó, gyávaság nélkül nincs bátorság, de az arányok és a tendenciák nem közömbösek számunkra.

Sokan vitatkoznak arról, hogy az ember milyen értékeket fogad el. Mannheim, német filozófus igen meggyőző példát alkalmaz erre. Ha egy szöveget akarok beverni egy falba, akkor a környezetemben lévő tárgyakat a "kalapács-érték" szempontjából ítélem meg. Ebben a szituációban az a tárgy a legértékesebb, amellyel a szöveget be tudom verni a falba.

A közművelődés által közvetített kultúrális érték is csak akkor talál befogadókra, ha segíti az embereket céljaik minél hatékonyabb megvalósításában. Jó példája ennek az úgynevezett kertbarát körök tevékenysége. Ezekben a legkülönbözőbb foglalkozású, életkorú emberek tömörülnek, fő céljuk a szakszerű kertgondozáshoz szükséges ismeretek, készségek megszerzése. Ezzel egyidejűleg azonban beszélgetnek, kirándulnak, játékos vetélkedőket, műsoros esteket szerveznek, kiállításokat rendeznek. Ezek során élményeket szereznek, világot látnak, más véleményekkel találkoznak, megismerik a közösségi élet örömeit és fokozatosan, szinte észrevétlenül több emberre formálódnak, akik másként látják a természetet, a tudás szerepét, a világ egészét és önmagukat is.

Feltehetjük a kérdést, hogy ennyire lehet ezt leegyszerűsíteni? Le kell egyszerűsíteni, hogy egyrészt a bonyolult társadalmi jelenségekben meglássuk a törvényszerű összefüggéseket, másrészt az ember nemcsak szögel, fűrészrel, gépeket működtet, hanem ennél összetettebb folyamatok részese, amelyekben embervolta a meghatározó. Gondoljunk Karinthy Frigyes emberére, aki magában hordja a dallamot, és azt szeretné valahol eljátszani. Mindenre vállalkozik, még a legnyáktörőbb mutatóványokra is, csak egyszer eljátszhassa a benne élő dallamot. Ugyancsak Karinthy másik novellájának tanúsága szerint az ember szeretné megírni a nagy szimfóniát. Madách az "Ember tragédiá"-jában nagy gondolatokat közvetít, Michelangelo a széklábakra valami diszt is akar faragni, a verekedő Cassius, a kazánt túlfűtő Luther mind arra figyelmeztet, hogy az ember alkotni, szárnyalni akar. Ez az örök emberi hivatás a közművelődés sikerének egyik forrása.

Képes-e az ember ezeknek a vágyaknak a megvalósítására? Megvan-e ehhez a kellő felkészültsége, lehetősége? Händel oratóriuma, Manet festménye, vagy Plank quantum-elmélete jelentéktelen azok számára, akik az elvontságnak erre a fokára képtelenek eljutni, de el kell, el lehet juttatni az embereket erre a szintre.

Mi nem ismerünk elit és tömegkultúrát, illetve a kettő között nincs áthághatatlan határ. Elvileg mindenki eljuthat a Händel oratóriumokig, de ehhez rendszeres tanulás, és erőfeszítés szükséges. Ehhez kevés a szétszórt epizódok akármilyen nagy száma is, és éppen ezért a közművelődés mai gyakorlata mindenképpen megújulásra vár. Egymásra épülő, rendszeres intenzív hatások kellene, és e hatások feldolgozásának segítése nélkülözhetetlen. Iskolák, tanfolyamok, alkotó közösségek kelletnek, ahol rendszeres, folyamatos kultúrális ráhatások érik az azokban résztvevőket.

A finn és osztrák nép-főiskolák munkáját ismerhettem meg, ahol fél évig, de van ahol évekig tanulnak a hallgatók, és ezzel megszerzik, illetve megújítják a szükséges műveltséget. Mi a demokratizmust ezen a területen kissé túlhatjuk, az abszolút spontaneitást hangoztatjuk, mindenki magánügyének tekintjük azt, hogy művelődik-e, és azt is, hogy mi az, amivel szabadidejében foglalkozik. Természetesen nem lehet az embereket utasítani arra, hogy ismereteket, élményeket szerezzenek, de például, kezdeményezéssel, ösztönzéssel, el lehet érni, hogy a jelenleginél intenzívebb művelődés bontakozzék ki társadalmunkban.

A kapitalista rendszer embertelen eszközökkel kényszeríti erre tagjait. Párizs egyik külvárosának művelődési otthonában tapasztaltam, hogy a közeli üzem munkásai számára rendeznek többhónapos szakmai tanfolyamokat. A munkások nagy számban jelentkeznek a tanfolyamra, tandíjat fizetnek és szorgalmasan eljárnak a foglalkozásokra. Meglepő volt ez számomra, és kérdésemre a művelődési ház igazgatója elmondta, hogy a te-

matikát a gyár szakemberei állítják össze, és a termékek fejlesztésének perspektíváit veszik figyelembe. A gyár ajánlja a munkásoknak, hogy ezeket az ismereteket sajátítsák el, aki erre mégsem hajlandó, hiányos szakismeretei miatt feleslegessé válik. A munkanélküliség réme - bármilyen meglepő -, itt tanulásra ösztönző motivációként van jelen. Ez természetesen számunkra idegen, ismeretlen és nem is volna jó, ha ilyen módon ösztönöznénk dolgozóinkat az elmélyültebb művelődésre. Nem az éhségkényszere, hanem a meggyőző szó, a példa ereje, a megízlelt tartalmasabb élet utáni vágy kell hogy ösztönözzön bennünket a nagyobb műveltség megszerzésére.

Társadalmunkban a tudomány, a művészet sok-sok értéke mindenki számára adott. A közvetítés csatornáit is jól kiépítették. Ez mind nagyon fontos, jó, hogy így van, de ez önmagában nem elég. Hiába zúdul az emberekre a sok kulturális hatás, ha befogadni, a meglévő ismereteik rendszerébe beilleszteni nem tudják. Így csak fárasztó zürzavar a legértékesebb zene, és érthetetlen a legszebb képzőművészeti alkotás is. Klokowska többször is leszögezte, hogy csupán a kommunikációs eszközök által nyújtott sok-sok ismeret nem teszi műveltebbé az embereket, Maróti Andor is ezt állapítja meg, "A kultúra új értelmezése a marxista művelődéstudományban" című művében. Idézi Medinszkij idevágó szavait: "Mi szervezünk színházi előadásokat, ők megnézik, mi kiadunk könyveket, ők elolvassák, de miként nézik a színházat, hogyan olvasnak az emberek, arról szakemberek híján senki sem gondolkodik, holott ez lenne a munka lényege." Mennyire lényeges gondolatok ezek számunkra is.

Az alkotás, a közvetítés és a befogadás mozzanatait közül az első kettő viszonylag jól megoldott hazánkban, a harmadik azonban kevésbé. Nem véletlen, hogy a felnőttnevelés a szocialista országokban a legalapvetőbb tudományterületek egyike kezd lenni, még akkor is, ha ma ezt még sokan tagadják. Komoly nehézséget jelent az a tény, hogy az országos irányító szervek által elfogadott legújabb tervezet a népművelők kép-

zésében visszalépést jelent, tekintve, hogy az egyetemen csak B és C-szak formájában maradna meg képzés.

Az 1960-as évek elején a végzett agrárszakemberek többsége nem a mezőgazdaságban dolgozott. Ezt társadalmunk nem úgy oldotta meg, hogy csökkentette a képzés mértékét, hanem úgy, hogy javította a szakemberek elhelyezkedésének feltételeit, vonzóbbá tette a pályát, és érdekeltté tette a fiatal szakembereket. Az intézkedés is hozzájárult ahhoz, hogy azóta ez a probléma megoldódott és mezőgazdaságunk a nemzetközi élvonalban van. Hasonlóan kellene gondolkodni a közművelődés szakembereinek képzése és elhelyezés érdekében is. Arra a területre, amelyet egy társadalom fejleszteni kíván az anyagi és szellemi erőket összpontosítani kell!

Társadalmunk további fejlődésének egyik fontos alapfeltétele az, hogy képesek vagyunk-e az élet igényei által meghatározott tartalmú, öntevékeny, folyamatos művelődést biztosítani a társadalom széles tömegei számára. Természetesen mindezt úgy, hogy az ne legyen diktatórikus, ne legyen agresszív, de mégis tudatos, tervszerű szabályozása a művelődésnek. Ehhez a magasszintű tevékenységhez kellene a szakemberek jó elméleti felkészültsége, az egyetem öt éves képzési rendszere, folyamatos továbbképzés és természetesen azok a sajátos emberi adottságok, az ötletgazdagság, az újszerűt és sorolhatnánk tovább a nélkülözhetetlen személyiségjegyeket. Mindezt a mi felnőttpedagógiánk már felismerte, és sokat megoldott ezekből. Elég, ha csak Durkó Mátyás vagy Maróti Andor ezirányú munkásságára hivatkozunk.

Nem lehet elég gyakran hangoztatni, hogy a társadalomismeret milyen fontos a közművelődésben. Ezt bizonyítja Köpeczi Béla által ismerttetett néhány felmérési adat is, amely bemutatja, hogy az egyes társadalmi rétegek milyen igényeket fogalmaznak meg. A munkások az árak rögzítését, a lakásépítés gyorsítását, segítését, az egészségügyi ellátás javítását, a gyermekgondozási intézmények hálózatának fejlesztését, az ala-

csony bérek emelését, a tisztességtelen haszonszerzés megakadályozását sürgetik. A parasztság a munkaidő megrövidítését, a megfelelő közműhálózatot, a jobb áruellátást, a kultúráltabb egészségügyi ellátást, a kulturális intézményhálózat kiépítését tartja szükségesnek. Az értelmiség a jobb munkafeltételek megteremtését, a magasabb jövedelmet, a kultúrálódásra fordítható több szabadidőt, a nagyobb társadalmi megbecsülést igényli.

Ez a ma társadalmi valósága; a művelődés iránti igény alig jelentkezik. Ezt mutatják azok a vizsgálatok is, amelyek szerint a lakosságnak mintegy 18 %-a fokozza intenzíven műveltségét /elsősorban az értelmiség/, 36 % közepesen /főleg a szakmunkások/ és 46 % alig /ebben a kategóriában nagyrészt a betanított és segédmunkásokat találjuk/. Még kedvezőtlenebb a kép, ha azt is figyelembe vesszük, - ugyancsak Köpeczi Béla hivatkozott előadása alapján -, hogy a művelődésben résztvevők 5-10 %-a igényli és érti a gondolatokban gazdag, tartalmas műveket, további 20-25 még részben idesorolható, 60-70 % azonban kizárólag csak szórakozást keres.

Mindezek alapján milyen konzekvenciára jutunk? Arra, hogy ez a realitás; ezt kell alapul venni közművelődési munkánk során, ezeknek a vágyaknak a kielégítésével együtt kell formálni az értelmes, szép emberi élet iránti igényt is.

Alkalmas-e erre a mi jelenlegi közművelődési rendszerünk? Véleményem szerint közművelődésünk ma túlzottan felparcellázott. Van politikai oktatás, ismeretterjesztés, szakmai továbbképzés, színház, hangverseny, képzőművészeti tárlat, televízió, rádió, sajtó, irodalom, film, múzeum stb. Ezek más-más intézményi rendszerben működnek, itt-ott előfordul ugyan kapcsolódás közöttük, de ez általában csak alkalmoszerű. Így ez természetes is, de az már kevésbé, hogy ezeknek hatása nem illeszkedik egységbe a befogadás szintjén. Így a művelődés epizódyszerű, nem érezzük elég hatékonynak személyiségformálását. Viszonylag alacsony a közvéleményformáló ereje, ezért a társa-

dalom elhanyagolhatónak tartja a közművelődés hathatós támogatását és magát a gyakorlatát is.

A közművelődésben dolgozóknak el kellene gondolkodniuk azon, jó-e ez így, és cselekedni kellene. Felhagyni a régi, elavult sémákkal, a kultúra arisztokratizmusával, a népművelői önkénnyel, a tömegek lebecsülésével. A művelődés legyen a társadalom mindennapi életének szerves része, és ne ritka ünnepnapra korlátozott ceremónia, esetleg tetszetős, de meddő virág.

Szertanúi lehetünk napjainkban annak a gyakorlatnak, hogy a társadalom szinte automatikusan létrehozza a maga korszerű művelődési mechanizmusát. Ma a munkahelyeken kibontakozó aktív közművelődés jelent egy ilyen előremutató irányt. Nálunk Debrecenben a "Korunk Valósága" elnevezésű kulturális mozgalom loév alatt többszáz üzemi kultúrmunkást nevelt ki, akik már új módon képviselik a művelődést. Megfordult a sorrend, nem mi ajánlunk, ők kérnek szakembert a TIT-től, egyetemről, művelődési központtól, színházról egy-egy elképzelésük megvalósításához. Tehát nem kívülről és felülről irányítják mit kell megismerni, kit kell meghallgatni, hanem a munkahely mindennapi életéből fakad a kulturális igényük. Ezeket az új törekvéseket kellene gyorsabban felismerni és támogatni a közművelődésnek. Azt kell segíteni, amit Lenin olyan fontosnak tartott, hogy a művelődés az egész társadalom öntevékenységére épüljön. Ez a nemes feladat nem egy értelmiségi csoport, nem a tudósok, a művészek, a népművelők kizárólagos feladata, természetesen ezeknek a rétegeknek sok a tennivalójuk és nagy a felelősségük, de nem kizárólagos. Csak a tömegekkel együtt, közöttük, velük lehet elképzelni a szocialista közművelődést, amely szerves része a társadalom történelemformáló gyakorlatának.

Közművelődésünkre sajnos ez ma még nem jellemző. A közelmúltban a közművelődés kutatói, oktatói és gyakorló szakemberei Debrecenben, "Párbeszéd" címmel tanácskozást tartottak. Ott is azt állapították meg, hogy az elmélet sok mindent tisztázott már, de a gyakorlat ezeket az eredményeket még nem al-

kalmazza megfelelő mértékben. Ugy vagyunk ezzel is, mint valaha Popov gőzgépével volt saját kora. A gyakorlat még nem nőtt fel, nem igényelte az új tudományos eredményt. Ezért vitathatta el az elsőbbséget később James Watt, mert a társadalmi viszonyok már akkor előbbre haladtak, a feltételek kialakultak. Ez kissé paradoxonnak tűnik. Az elmélet meghaladhatja a gyakorlatot? Az általános társadalmi méretű gyakorlatot igen. Az elmélet nem áll mindig a mindennapi valóság talaján, spekulatív kreációkat is tartalmazhat. Mindez arra utal, hogy a gyakorlati munkát kell nagymértékben erősíteni, és a már kikísérletezett, ismert, feltárt jó eljárásokat kell társadalmi méretekben összegyűjteni, szintetizálni és elterjeszteni.

A gyakorlat ma már produkál olyan eredményeket, amelyeket az elméletnek kellene megmérni, a továbbfejlesztést útmutatásaival segíteni. Egy ilyen eredményről szólók kissé részletesebben.

Hajdú-Bihar megyében a művelődési otthoni munkában a hagyományos formák, az előadások, tanfolyamok, kiscsoportok, szórakoztató rendezvények mellett, az utóbbi évtizedben egyre többet beszélünk az úgynevezett kulturális mozgalmakról. A mozgalom szót tudatosan és következetesen alkalmazzuk, mert abban a korábbi kereteket meghaladó, a különböző társadalmi erők összefogását, összehangolását jelentő, az önművelés és a szervezett közösségi művelődés egységét megvalósító folyamatos, egymásra épülő nevelő munkát értjük. A legjelentősebb kulturális mozgalmat megyénkben a munkásság művelődésének tartalmasabbá tétele érdekében szerveztük meg.

A munkások számára olyan művelődési formát dolgoztunk ki és terjesztettünk el, amely nem elégszik meg azzal, hogy a különböző programokon a résztvevők megjelennek, hanem arra törekedtünk, hogy a mozgalomba bekapcsolódók az értékes tudományos eredményeket, művészeti alkotásokat, a kor legfontosabb politikai, gazdasági, ideológiai kérdéseit mélyebben megismerjék, értsék, sőt olyan intenzívek legyenek ezek a ha-

tások, amelyek a meggyőződést is formálják, a magatartásra, a tettekre is hatással vannak. A mozgalom elnevezése: "Korunk Valósága". Ezzel is utalni akarunk arra, hogy a legfontosabb, legidősebb politikai, szakmai, természettudományos, irodalmi és művészeti kérdések elsajátítására, a szükséges tájékozottság megszerzésére mozgósítjuk a munkásság tömegeit. A követelmények meghatározásánál figyelembe vettük a felnőttek életkori sajátosságait, kerültük a kötöttségeket, érvényesítettük az önkéntességet, a választás lehetőségét, a játékosságot, az erkölcsi és az anyagi ösztönzést. Az előírt követelményekben szereplő ismereteket a tömegesen rendelkezésre álló eszközök, lehetőségek útján meg lehet szerezni. A könyvtárból kölcsönözhető könyvek, a különböző folyóiratok, a pártoktatás, a tömeges politikai oktatás, a múzeumok, a művelődési otthonok kiállításai, a hangversenyek, a színházi és filmelőadások, a tv-műsorok mindenki által könnyen elérhetők.

A mozgalomban való tömeges részvétellel a munkásosztály egy részét közelebb akarjuk vinni az értékes kulturális javakat terjesztő kommunikációs eszközökhöz, közművelődési intézményekhez. Másrészt szokássá kívánjuk tenni a munkások számára a tartalmas művekkel, ismeretekkel való rendszeres találkozást, az olvasást, a színházi előadások, filmek, hangversenyek, kiállítások, előadások látogatását. Új, értő közönséget, munkás-közönséget szeretnénk ezzel biztosítani a szocialista eszméket, nemes gondolatokat hordozó fórumok számára.

Olyan élményeket, ismereteket nyújtunk a mozgalom során, amelyek a mindennapi életet teszik tartalmasabbá, valóságos értékek felismerésére, befogadására ösztönözzük a résztvevőket.

Az elmúlt tíz év tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a munkások egyre nagyobb számban választják a művelődésnek ezt a formáját. Jelenleg a résztvevők száma meghaladja a 15 ezer főt. A közművelődés korábbi formáiba nehezebben bevonható munkásrétegeket sikerült megnyerni a mozgalom segítségével az igényes művelődés számára.

A részvétel az üzemhez, a munkahelyhez kötődésnek, a munkahelyi patriotizmusnak is egyik lehetősége. A felkészülés, a vetélkedőn történő sikeres közreműködés serkentő tényező, helyt állni az üzem nevében, megbecsülést szerezni a brigádnak, a munkahelynek. Egy jelentős pszichikai tényező az is, hogy a résztvevők bizonyíthatják tudásukat, leleményességüket, megmérhetik önmagukat, sikerélményhez jutnak azok is, akik a mindennapos termelő munkájuk során talán kevésbé tudnak látványos eredményeket felmutatni.

A "Korunk Valósága" kultúrális mozgalom sikereit a tízéves tapasztalatok bizonyítják, az eredmények azonban további gondokat is felvetnek. A legmostohább körülmények között élő segéd munkások, betanított munkások, az általános iskolát nem végzett, az alacsonyabb műveltségű rétegek hiányoznak, vagy kislétszámban vesznek részt e művelődési formából. Ezzel nő a távolság az aktív művelődők és az igénytelen munkásrétegek között. A jövőben fokozottabban azokhoz kell ezzel, vagy ehhez hasonló mozgalom segítségével eljutni, akik ma még elzárkóznak a közművelődésben való részvétel elől, még a művelődés jelentőségét nem ismerték fel.

Tudjuk, hogy ma még ez a mozgalom sok formális elemével, felülről kidolgozott, ajánlott, ösztönzött rendszerével még nem a szocialista egyéni és közösségi művelődés modellje, de ahhoz átmenet, előkészíti egy magasabbszintű, főleg belső indíttatású művelődést. Mindezek alapján a "Korunk Valósága" mozgalmat figyelemre méltónak, a közművelődés előremutató tartalmának és formájának tartjuk.

E mozgalom tartalmának kiválasztása során is gyakran felmerül egy sajátos értékprobléma, főleg a művészeti nevelés köréből. A művészetekben folyó kísérletek eredményeit mutassuk-e be, az avantgarde zene és a képzőművészet, irodalom, a merész absztrakciók kapjanak-e nyilvánosságot segítségünkkel. Erre is szükség van, hiszen az újat segíteni kell. A csak tenden-

ciákat jelző új gondolatok, formai megoldások létjogosultságát, további fejlődési irányát meghatározhatja a közönség reagálása, ezt sem szabad figyelmen kívül hagyni. A közművelődés mégis elsősorban a kiérlelt, a gondolkodást, izlést egyértelműen helyes irányban formáló alkotásokat kell hogy felhasználja és közvetítse.

Lehet, hogy sokak által megfogalmazott és ismert gondolatokat ismételteltem előadásomban, ezt tudatosan tettem. Meggyőződésem, hogy a közművelődési gyakorlat még nem jutott túl ezeken a problémákon. Tudjuk, hogy tenni kellene, de nem tesszük. Ez így nem jó. Ezért hangoztatom ismételtel, hogy sokkal több energiát kellene fordítani a "végek" megerősítésére, oda, ahol az emberek élnek, dolgoznak, szabadidejüket töltik. Szakemberek, objektumok kellene, de ezzel együtt az egyén és társadalom életét, a szocialista értékeket közvetítő mozgalmakra, tömegekre ható vonzó formákra, módszerekre van szükség.

Gyakran panaszkodunk, hogy a társadalom nem méltányolja eléggé a népművelők fáradozását, az emberek nem ostromolják a művelődési házakat, könyvtárakat, múzeumokat, nem írnak panaszos leveleket azért a felső hatóságokhoz, hogy kevés az ismeretterjesztő előadás, a szakkör, a tanfolyam. Mi lehet ennek az oka? Nyilván az, hogy nem olyan értéket kapnak az emberek, amelyik számukra fontos, amelyik életüket formálja, mindennapi gondjaik megoldásában segítséget nyújt. Ezért a népművelő ismerje meg az igényeket, produkáljon értéket ahhoz, hogy környezete, közönsége őt és intézményét nélkülözhetetlenek tartsa és ennek megfelelően használja, és támogassa.